

УДК 378.011.3 – 051: 008

ВНЕСОК КУЛЬТУРИ У САМОРОЗВИТОК МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ**О. М. Химченко**

У статті досліджено погляди науковців на визначення поняття „культура” з точки зору філософського, культурологічного, педагогічного підходів, простежено вплив культури на саморозвиток майбутніх учителів, який є рушійною силою для взаємодії людини та світу культури.

Ключові слова: культура, саморозвиток, майбутні учителі.

Радикальні соціально-економічні зміни в суспільстві, активізація міжнародних зв'язків, пробудження національної самосвідомості, зміна ролі людини в системі виробничих та суспільних відносин актуалізують потребу в висококультурному спеціалісті. У суспільстві провідну роль відіграє „людина культури”, і освіта має можливість впливати на формування такої людини. За умови сучасної зміни ціннісних пріоритетів актуальним є саморозвиток особистості, визнання себе як суб'єкта для вдосконалення та розвитку.

Фундаментальний взаємозв'язок культури та освіти, культурний контекст освітнього простору (В. Біблер, Дж. Брунер, М. Вересов, І. Відт, О. Данилюк, О. Дахін, О. Запесоцький, В. Конев, Д. Лихачов та ін.) зумовлює утвердження у професійній педагогічній освіті культурологічного підходу (В. Бенін, Є. Бондаревська, Г. Гайсіна, В. Крайник, Н. Крилова та ін.).

Педагогічний процес як явище культури розглядали С. Батракова, М. Камінська, Л. Лур'є, М. Фроловська та ін., освітньо-культурологічний потенціал педагогіки, педагогічний потенціал культури, виховний потенціал ідеалів культури – М. Ілакавічус, О. Кисельова, Р. Піонова та ін., художньо-образне пізнання педагогічних явищ – О. Морозова, О. Овченкова, А. Роботова та ін.

Концептуальні ідеї щодо підготовки педагога як „людини культури” представлено в дослідженнях С. Батракової, як суб'єкта культури – О. Яковлевої, формування загальної культури майбутніх фахівців у

контексті компетентнісного підходу – І. Зимньої, загальнокультурної компетентності вчителів – С. Троянської та ін.

Враховуючи, що проблема дослідження культури як наукового феномену є широкодосліджуваною, ми вважаємо за потрібне проаналізувати ці підходи з точки зору саморозвитку особистості, дослідити вплив культури на становлення майбутніх учителів.

Мета – проаналізувати підходи науковців до поняття „культура” та дослідити її внесок у процес саморозвитку майбутніх учителів.

Виходячи з того, що освіта та культура перебувають у тісному взаємозв'язку, слід детально розглянути поняття „культура” та її внесок у процес саморозвитку. З точки зору культурологічного підходу для педагогічної теорії та практики означена дефініція достатньо досліджена вченими В. Біблером, Є. Бондаревською, М. Каганом, Н. Криловою. Аналіз теоретичних узагальнень, представлених у цих дослідженнях, дозволяє виокремити чотири основні підходи до визначення поняття „культура”, в межах яких вона розглядається як: система знань, здатностей, „пам'яті світу”; сфера цінностей; форми поведінки та способу життя людини; як специфічна знакова система.

Так, *перша група* об'єднує визначення культури, як: комплексу, що включає знання, вірування, мистецтво, закони, мораль, звичаї й інші здібності і звички, набуті людиною як членом суспільства (Е. Тейлор); сукупність інтелектуальних елементів, наявних у цієї людини або у групи людей і що мають деяку стабільність, пов'язану з тим, що можна назвати „пам'яттю світу” і суспільства – пам'яттю, матеріалізованою у бібліотеках, музеях і мовах (А. Моль); спадкова пам'ять колективу, що виражається в певній системі заборон і приписів (Ю. Лотман) та ін. *Друга група* об'єднує визначення, що належать до сфери цінностей: специфічний спосіб мислення, відчуття і поведінки (Т. Еліот); реалізація найвищих цінностей шляхом культивування вищих людських достоїнств (М. Хайдеггер); діалог культур (В. Біблер); творча діяльність людини – як минула (зафіксована, „опредмечена” у культурних цінностях), так і справжня, така, що ґрунтується на освоєнні, розпредмеченні цих цінностей (М. Злобін). *Третя група* визначень поняття „культура” пов'язана із формами поведінки, способом життя людини: єдність усіх форм традиційної поведінки (М. Мід); загальний спосіб життя народу, соціальний спадок, який індивід отримує від своєї групи (К.Клакхон); форми поведінки, звичної для групи, спільності людей, соціуму, що мають матеріальні і нематеріальні риси (К. Юнг); спосіб людської діяльності (Е. Маркарян);

культура є діяльно-практичною єдністю людини з природою і суспільством, певним способом її природно- і соціально-детермінованого діяльного існування (В. Межуєв); система зберігання і передачі соціального досвіду (В. Конев), безпосередня форма існування людини як підґрунтя для визначення, свідомого перетворення себе (В. Розін). Четверта група окреслює культуру як специфічну мову, знакову систему (Ю. Лотман). Зрозуміло, що наведені приклади не вичерпують усього розмаїття визначень поняття „культура” у науковому дискурсі, однак загальні тенденції щодо акцентування на інформологічному, аксіологічному, діяльнісному та семіотичному підходах розкриває.

Наукові підходи до визначення поняття „культура” характеризують й різні аспекти життєдіяльності людини. Як вищий прояв людської освіченості та професійної компетентності визначає культуру Б. Гершунський, наголошуючи, що саме на рівні культури може найбільш повною мірою відобразитися людська індивідуальність [4, с. 67]. Як результат процесу соціалізації тлумачить поняття „культура” А. Флієр: „культура являє собою сукупний досвід, що був придбаний індивідом у процесі соціалізації і відображається в його психологічному „обличчі” особистості (на відміну від психічних властивостей, що успадковані генетично)”, спосіб „існування людини в суспільстві та світі” [10, с. 30]. Сучасний дослідник культури Д. Мацумото визначає її як динамічну систему правил експліцитних (офіційних) та імпліцитних (неофіційних), які встановлені групами людей з метою забезпечення свого виживання [7, с. 31].

У контексті взаємозв'язку людини та суспільства пропонує розглядати поняття „культура” сучасний культуролог С. Чебанов, який вважає, що „культура є сукупністю взаємоузгоджених взірців діяльності – все, що робить людина, причому не лише як це „технічно” можливо, але й так, як зумовлено культурними нормами” [9, с. 294]. У цьому визначенні суттєвим є саме акцент на культурній ідентичності людини із суспільством на підставі культурних норм.

У контексті особливостей гуманітарного знання, діалогіки культури розглядають сутність поняття „культура” М. Бахтін та В. Біблер: культура є формою спілкування (діалогу) людей різних культур; самодетермінація особистості в культурі; форма „набуття світу вперше” (відтворення об'єктивного світу в особистісній системі координат). Таким чином, згідно з позиціями М. Бахтіна та В. Біблера культура існує як діалогічні відносини

людей, що належать до різних соціокультурних систем, як форма вільного та відповідального вибору особистістю смислу власного життя.

Абсолютно людський вимір культури відзначає В. Межуєв: культура як самосвідомість вільної людини. Саме особистісна концепція культури у сучасному науковому дискурсі набуває все більшого поширення. Так, О. Старо-войтенко, досліджуючи культурну психологію особистості, відзначає, що культурний процес на особистісному рівні позначає проникнення культурних норм та цінностей у внутрішній світ особистості, перехід культурної діяльності в індивідуальне виробництво культури, самоформування індивідуальності за культурно-психологічними критеріями [8, с. 311-312].

На особливу увагу заслуговує позиція Л. Баткіна, видатного російського культуролога та літературознавця, який ще наприкінці 80-х рр. XX ст. надав критиці тлумачення культури як чогось готового, закінченого, що передається від покоління до покоління. Л. Баткін доволі категорично стверджував, що „культуру не можна „знати”, її ніколи не знають, її творять” [2, с.13 –34]. При цьому несподівано сприймаються слова про те, що культура „прагне зруйнувати стереотипність, завершеність, рівновагу, скасовує звичний порядок, словом, створює проблеми, а не вирішує їх” [Там само]. Л. Баткін вважав, що культурна людина відрізняється тим, що будь-яке питання вирішує „спочатку” (тобто від свого особистісного начала).

Культура, на думку М. Мамардашвілі, – це не просто привласнення людського досвіду, а насамперед праця, зусилля, напруга, оскільки „культура не сукупність готових цінностей та продуктів, що очікують споживання та створення, це здатність та *зусилля людини бути...*” (*курсив наші – О.Х.*). Така позиція принципово не співпадає із традиційними формами шкільного та вузівського навчання, спрямованими на трансляцію „готового продукту” та фіксацію освітніх результатів виключно на предметно-інформаційному рівні (зокрема, абсолютизація тестових, письмових форм контролю знань у ВНЗ).

Сучасні дослідження у галузі філософії культури репрезентують наукові розвідки щодо онтологічних засад культури суспільства в цілому та культури особистості зокрема. Так, Е. Баркова, досліджуючи онтологію культури, наголошує на значущості *просторово-часового континууму* як суттєвої характеристики розвитку культури особистості [1]. Такий континуум автор визначає як „форму організації буття культури, в якій завдяки внутрішній єдності простору та часу виражається, зберігається та змінюється її зміст” [1, с. 100]. У контексті дослідження проблем культурного саморозвитку майбутніх

учителів виокремлена позиція набуває методологічного значення, оскільки акцентує увагу на неперервності буття. Необхідність дослідження розвитку особистості у такому континуумі відзначається у роботах М. Кагана, який наголошував, що „світ, в якому існує та діє людина, є просторово-часовим континуумом, і тому повнота інформації про буття передбачає знання того, що відбувається в усіх фрагментах обох його вимірів” [6].

Особливу актуальність саме в аспекті проблеми нашого дослідження має зауваження В. Зінченка про те, що „людина може перебувати в культурі та залишатися поза нею, може бути таким самим порожнім місцем, як для неї культура, дивитися на неї невидючими очима, проходити крізь неї як крізь порожнечу, не „забруднившись” та не залишаючи на ній свої сліди” [5, с. 185]. Таким чином, для справжньої взаємодії людини та світу культури потрібні не лише культура як виклик, як запрошення (В. Зінченко), а й внутрішні джерела та рушійні сили саморозвитку особистості. Відповідно, допомогти людині знайти себе у культурі та зробити її джерелом власного розвитку покликана освіта.

Отже, проаналізувавши різні підходи науковців до поняття культура, можна дійти висновку, що сутність культури полягає в „утягуванні всіх минулих та майбутніх культур в єдині цивілізаційні сходи”, і у ХХІ столітті відбувається „зміщення епіцентру усього людського буття до полюсу культури” [3].

Перспективними напрямками подальшого вивчення впливу культури на саморозвиток майбутніх учителів можна визначити дослідження складових культурної компетентності, способів її формування з урахуванням сучасного інформаційного простору та розширенням міжнародних зв'язків.

Література

1. Баркова Э. В. Пространственно-временной континуум в онтологии культуры / Э. В. Баркова. – Волгоград : Изд-во Волг. гос. ун-та, 2002. – 299 с.
2. Баткин Л. М. Неуютность культуры. Два способа изучать культуру // Баткин Л. М. Пристрастия. Избранные эссе и статьи о культуре. – М. : ТОО Курсив-А, 1994. – С.13 – 34.
3. Библер В. С. От наукоучения – к логике культуры: два философских ведения в двадцать первый век / В. С. Библер. – М.: Политиздат, 1990. – 413с.
4. Гершунский Б. С. Философия образования для ХХІ века. (В поисках практико-ориентированных образовательных концепций) / Б. С. Гершунский. – М. : Изд-во «Совершенство», 1998. – 608 с.

5. Зинченко В. П. Живое Знание: психологическая педагогика : материалы к курсу лекций. Часть I / В. П. Зинченко. – Самара : Самарский ГПУ, 1998. – 216 с.
6. Каган М.С. Философия культуры / М. С. Каган. – СПб., 1996. – 425с.
7. Мацумото Д. Психология и культура / Д. Мацумото. – СПб. : Прайм – Еврзнак, 2002. – 416 с.
8. Старовойтенко Е. Б. Культурная психология личности / Е. Б. Старовойтенко. – М. : Академический проект, 2007. – 320 с.
9. Теоретическая культурология. — М.: Академический Проект; РИК, 2005. – 624 с.
10. Флиер А. Я. Культурология для культурологов : Учебн. пособие для магистрантов и аспирантов, докторантов и соискателей, а также преподавателей культурологии / А. Я. Флиер. – М. : Академический Проект, 2000. – 496 с.

ВКЛАД КУЛЬТУРЫ В САМОРАЗВИТИЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Е. Н. Химченко

В статье исследованы взгляды ученых на определение понятия „культура” с точки зрения философского, культурологического, педагогического подходов, прослежено влияние культуры на саморазвитие будущих учителей, которое является движущей силой для взаимодействия человека и мира культуры.

Ключевые слова: культура, саморазвитие, будущие учителя.

CULTURE CONTRIBUTION TO THE SELF-DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS

E. N. Khimchenko

The author of the article analyzes the scientists' views on the definition of the concept of "culture" in terms of philosophical, cultural and pedagogical approaches, traces the influence of culture on self-development of future teachers, which is the motive force for interaction between a human and the world of culture.

Key words: culture, self-development, future teachers.

Химченко Олена Миколаївна – викладач кафедри образотворчого мистецтва та професійної майстерності Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Луганськ, Україна)

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Л. Л. Бутенко